

Επιφυλλίδα

50 Χρόνια από την Εφαρμογή του Σχεδίου Άτσεσον στην Κύπρο

Γρηγόριος Θ. Παπανίκος
Πρόεδρος, Αθηναϊκό Ινστιτούτο (ΑΘΙΝ)

Το Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό δημοσιεύει σε κάθε τεύχος του μία επιφυλλίδα, δηλαδή ένα κείμενο δοκιμιακού χαρακτήρα με κριτικό και επιστημονικό περιεχόμενο. Την επιμέλεια της επιφυλλίδας έχει ο Γρηγόριος Θ. Παπανίκος. Το περιοδικό δημοσιεύει επιστολές αναγνωστών επί των θεμάτων που τίγονται στις επιφυλλίδες, έτσι ώστε να δημιουργείται ένας δημόσιος επιστημονικός διάλογος. Στο παρόν τεύχος επανεξετάζω ένα θέμα που αφορά το Κυπριακό με αφορμή την τουρκική εισβολή στην Κύπρο καθ' υπόδειξη των ΗΠΑ, για την εφαρμογή του Σχεδίου Άτσεσον που είχε προταθεί 10 χρόνια πριν το 1974.

1974

Το 1974 είναι έτος σταθμός για τη μεταπολεμική ιστορία της Ελλάδας. Αποτελεί το έτος έναρξης της πιο σταθερής πολιτικής περιόδου δημοκρατίας που γνώρισαν οι Έλληνες. Είναι ο σύγχρονος χρυσός αιώνας. Και τι δεν κατάφερε η Ελλάδα στο μισό αιώνα που πέρασε από το 1974! Τα επιτεύγματα αυτά — πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά — τα έχω αναφέρει σε πλήθος άλλων δημοσιεύσεων, αλλά κυρίως στο βιβλίο μου Παπανίκος (2014). Τα επιτεύγματα κρίνονται πάντοτε σχετικά με δύο αλληλεξαρτώμενα κριτήρια: τον περιορισμό της φτώχειας και την εξάλειψη των πολέμων μέσα σε ένα κλίμα δημοκρατίας. Όλα τα άλλα είναι φληναφήματα.¹

Το 1974, όμως, σημαδεύτηκε από μία εθνική τραγωδία στην οποία αφιερώνεται η παρούσα επιφυλλίδα. Το 1974, η ελληνική χούντα επιχείρησε να καταλάβει την εξουσία στην Κύπρο με πραξικόπημα. Απέτυχε. Και όχι μόνο αυτό. Ο τουρκικός στρατός εισέβαλε στην Κύπρο και τη διχοτόμησε.

Αυτό είναι το αφήγημα. Το επιφανόμενο. Η ουσία της ιστορίας είναι άλλη. Το σημερινό καθεστώς της Κύπρου, με διαφοροποιημένες τις αναλογίες κατανομής των κυπριακών εδαφών μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, αποτελεί μία πιστή εφαρμογή του σχεδίου που είχε προτείνει ο διπλωμάτης των ΗΠΑ, Ντιν Άτσεσον, και πιο πριν ο Βρετανός Πρωθυπουργός ΜακΜίλαν. Αυτό μας φέρνει τουλάχιστον 10 χρόνια πίσω, στο 1964.

¹Έχω στο μυαλό μου τις διάφορες βλακειές που είχαν γραφτεί για την οικονομική κρίση του 2008 και τις επιπτώσεις στην Ελλάδα, που έφτασαν να τις συγκρίνουν με την κρίση του 1929 και τον πόλεμο. Στο Παπανίκος (2014) έχω εξηγήσει ότι ακόμη και η κρίση δεν κατάφερε να ρίξει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω από τις μέγιστες επιδόσεις του 20ού αιώνα.

Να προειδοποιήσω τον αναγνώστη ότι η προσέγγισή μου είναι σύμφωνη με την προσέγγιση του Θουκυδίδη, όπως αυτή εξειδικεύεται στο διάλογο Αθηναίων-Μηλίων.

Το Σχέδιο Άτσεσον

Το σχέδιο Άτσεσον ήταν ξεκάθαρο. Ζητούσε από τους Έλληνες να διχοτομήσουν την Κύπρο, με ένα μέρος να δοθεί στην Ελλάδα και ένα άλλο στην Τουρκία. Ο Πρόεδρος της Κύπρου και ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας το απέρριψαν. Αν είχαν διαβάσει Θουκυδίδη, ίσως να μην το απέρριπταν ή, ακόμη καλύτερα, να το ανέτρεπαν, όπως εξηγώ παρακάτω.

Το 1959 υπογράφηκαν οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Η βρετανική κυριαρχία τερματίστηκε και ιδρύθηκε ένα κυπριακό κράτος. Δεν θα μπω στην ανάλυση αυτής της συμφωνίας. Η εναλλακτική ήταν η διχοτόμηση του νησιού (Σχέδιο ΜακΜίλαν).

Το 1963, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αποφάσισε, σωστά ή εσφαλμένα, λίγη σημασία έχει, ότι η συμφωνία δεν μπορούσε να λειτουργήσει και πρότεινε την τροποποίηση του Συντάγματος, γνωστή και ως «13 Σημεία». Οι Τουρκοκύπριοι αποχώρησαν από την κυβέρνηση και άρχισαν οι ταραχές μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, που οδήγησαν στη στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας με βομβαρδισμό των ελληνοκυπριακών θέσεων τον Αύγουστο του 1964.

Ο Πρόεδρος της Κύπρου, αμελέτητος σε ό,τι αφορά τα διεθνή, έκανε το ένα λάθος μετά το άλλο. Ζήτησε βοήθεια από τους Σοβιετικούς. Οι ΗΠΑ αποφάσισαν να διχοτομήσουν το νησί, να δώσουν ένα μέρος στην Τουρκία και ένα μέρος στην Ελλάδα και να βγάλουν από τη μέση τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Με αυτόν τον τρόπο, ολόκληρη η Κύπρος θα ήταν μέλος του ΝΑΤΟ. Τα εδαφικά μερίδια ήταν $\frac{1}{4}$ στην Τουρκία και $\frac{3}{4}$ στην Ελλάδα.

Ελλάδα και Ελληνοκύπριοι διακήρυξαν ότι κάτι τέτοιο θα ήταν προδοσία και δεν θα γινόταν αποδεκτό. Παρεμπιπτόντως, όταν ακούω τα περί προδοσίας, με ζώνουν τα μαύρα φίδια. Μεγαλύτεροι «προδότες» από αυτούς που κατηγορούν τους άλλους Έλληνες προδότες δεν υπάρχουν! Το χειρίστο είναι ότι δεν το καταλαβαίνουν κιάλας αν δεν είναι οι ίδιοι οι πραγματικοί προδότες. Οι ΗΠΑ είπαν ότι θα το κάνουμε αλλιώς. Και κατάστρωσαν ένα σχέδιο το οποίο εξετάζω στο επόμενο μέρος.

Η Εφαρμογή του Σχεδίου Άτσεσον

Για να μπορέσω να τεκμηριώσω τις απόψεις που εκθέτω στο παρόν μέρος, θα κάνω κάποιες υποθέσεις. Η πρώτη υπόθεση είναι η εξής: στη διεθνή πολιτική, μία κυρίαρχη χώρα, όπως ήταν η Αθήνα το δεύτερο μισό του 5ου αιώνα π.Χ., έχει δύο τρόπους να επιβάλλει τα συμφέροντά της: τον εύκολο τρόπο (easy way) και τον δύσκολο τρόπο (hard way). Παραπέμπω στο διάλογο Αθηναίων-Μηλίων.

Όλες οι κυρίαρχες χώρες προτιμούν τον εύκολο τρόπο. Ο δύσκολος τρόπος επιλέγεται όταν οι αδύναμες χώρες δεν δέχονται τον εύκολο τρόπο. Σε αυτές τις

περιπτώσεις, αν ο δύσκολος τρόπος στεφθεί με επιτυχία, τότε τα αποτελέσματα για την αδύναμη χώρα είναι χειρότερα. Αυτό έγινε και με την επιλογή του δύσκολου τρόπου για την εφαρμογή του Σχεδίου Άτσεσον, που εξετάζω στο παρόν μέρος.

Η δεύτερη υπόθεσή μου αφορά τον ρόλο της εξωτερικής πολιτικής. Υποθέτω ότι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ ακολουθεί ένα μακροχρόνιο στρατηγικό σχέδιο κυριαρχίας και ότι αυτή ήταν και η περίπτωση του Κυπριακού.

Αφού απέτυχαν οι ΗΠΑ να εφαρμόσουν το σχέδιο Άτσεσον με τον εύκολο τρόπο, προσπάθησαν να το επιβάλλουν με τον δύσκολο τρόπο. Η προσέγγισή μου εδώ ακολουθεί το λατινικό απόφθεγμα, «post hoc ergo propter hoc» ή «κατόπιν τούτου, άρα εξαιτίας τούτου».

Οι ΗΠΑ άρχισαν να βγάζουν από τη μέση αυτούς που εναντιώνονταν στο Σχέδιο Άτσεσον, ξεκινώντας με την Ελλάδα. Η ελληνική κυβέρνηση του 1964 δέχτηκε το πρώτο πλήγμα τον Ιούλιο του 1965 με την αποστασία. Δημιουργήθηκε μια χαώδης πολιτική κατάσταση, με αποτέλεσμα η δικτατορία να εγκαθιδρυθεί αναίμακτα και αδιαμαρτύρητα τον Απρίλιο του 1967, παρά τις προσδοκίες κάποιων εκ των πρωταγωνιστών της πολιτικής ζωής του τόπου εκείνης της περιόδου (βλ. Παπανίκος, 2019).

Αφού κατάφεραν να εγκαθιδρύσουν δικτατορία στην Ελλάδα, προχώρησαν στο δεύτερο στάδιο της εξάλειψης των πολιτικών αντιστάσεων στην Κύπρο. Οργάνωσαν ένα πραξικόπημα στην Κύπρο για να δώσουν την αφορμή στην Τουρκία να εισβάλει στο νησί και να προχωρήσει στη *de facto* διχοτόμησή του. Πιστεύω ότι ο σκιώδης δικτάτορας του 1974 είχε δίκιο όταν είπε, αν το είπε, ότι τον πρόδωσαν οι ΗΠΑ, καθώς του είχαν υποσχεθεί ολόκληρη την Κύπρο. Οι ΗΠΑ δεν εμπόδισαν την Τουρκία να εισβάλει και στην πραγματικότητα έδωσαν την εντολή για την εισβολή.

Το τρίτο στάδιο εφαρμογής του Σχεδίου Άτσεσον ήταν το πιο εύκολο. Οι Τούρκοι, αν και ήθελαν ολόκληρη την Κύπρο και θα μπορούσαν να το πετύχουν στρατιωτικά, οι ΗΠΑ επιθυμούσαν τη διχοτόμηση του νησιού και όχι την πλήρη κατάληψή του από την Τουρκία. Μάλιστα, είπαν στους Τούρκους να μην προχωρήσουν περαιτέρω, περιμένοντας να δουν τι θα έκανε η Ελλάδα. Οι δικτατορίες σε Ελλάδα και Κύπρο κατέρρευσαν, οι πολιτικές κυβερνήσεις ανέλαβαν, και οι ΗΠΑ ζήτησαν εκεχειρία και διαπραγμάτευση.

Το θέμα που ετέθη ήταν το ποσοστό. Το 25%-27% του Σχεδίου Άτσεσον μετατράπηκε σε 34%. Οι ΗΠΑ έδωσαν λίγο παραπάνω στους Τούρκους για την προσπάθεια που κατέβαλαν να εισβάλουν. Η νέα ελληνική πολιτική κυβέρνηση μπήκε σε διαπραγματεύσεις. Στις 14 Αυγούστου 1974, οι διαπραγματεύσεις της Γενεύης δεν οδήγησαν στην αποδοχή των όρων των ΗΠΑ (μέσω της Τουρκίας), και μέσα σε μία ώρα η Τουρκία ξεκίνησε τον «Αττίλα Β». Σε τρεις ημέρες κατέλαβε το 36,2% του νησιού και εκτόπισε 120 χιλιάδες Ελληνοκύπριους.

Ο στόχος των ΗΠΑ επετεύχθη «the hard way», όπως θα έλεγαν και οι ίδιοι, και μάλιστα με το παραπάνω. Εκτός από τη γεωγραφική διχοτόμηση, πέτυχαν και τη δημογραφική. Μετά τη διχοτόμηση, επικράτησε ειρήνη στο νησί, χωρίς κανένα πρόβλημα και καμία αντίσταση από τους Κυπρίους και τους Έλληνες. Οι ΗΠΑ νίκησαν. Υπήρχε άλλος τρόπος; Δεν ξέρω, αλλά στο επόμενο μέρος θα πω τι θα έκανα εγώ.

Τι Θα Έκανα Εγώ

Το «εγώ» μπορεί να ακούγεται εγωιστικό, αλλά η σωστή του ερμηνεία είναι το υποκειμενικό στοιχείο. Εξάλλου, η έκθεση των απόψεών μου δεν βλάπτει κανέναν και ο σκοπός μου δεν είναι να πείσω τις τρέχουσες γενιές των Ελλήνων. Ελπίζω μόνο σε αυτό που έγραψε ο Θουκυδίδης: «κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ζῆγκεται». Δυστυχώς, ο Θουκυδίδης ακόμη δεν έχει δικαιωθεί. Οι Έλληνες σήμερα αρέσκονται στα μεγάλα κούφια λόγια.

Αν ήμουν Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, θα έκανα μία ανάλυση των συμφερόντων των ΗΠΑ στην περιοχή, ειδικά μετά την απόρριψη του Σχεδίου Άτσεσον. Θα ρωτούσα τον εαυτό μου γιατί οι ΗΠΑ θέλουν να διχοτομήσουν το νησί και τι όφελος θα είχαν από αυτό. Ίσως τότε να ανακάλυπτα ότι οι ΗΠΑ ενδιαφέρονταν να εντάξουν την Κύπρο στο NATO και να την απομακρύνουν από τη Σοβιετική Ένωση. Επειδή αυτό δεν ήταν εφικτό μέσω άμεσων ενεργειών, επιδίωκαν να ενώσουν ένα μέρος του νησιού με την Τουρκία και ένα άλλο με την Ελλάδα. Αυτό θα σήμαινε αυτόματα την ένταξη ολόκληρης της Κύπρου στο NATO και την απομάκρυνσή της από τη Σοβιετική Ένωση. Το κύριο ενδιαφέρον των ΗΠΑ ήταν η στρατηγική ένταξη της Κύπρου στο NATO και όχι αν το νησί ήταν διχοτομημένο.

Τι έκανε ο Πρόεδρος της Κύπρου; Το χειρότερο δυνατό. Επιβεβαίωσε τους μεγαλύτερους φόβους των ΗΠΑ και ζήτησε τη βοήθεια των Σοβιετικών. Τι θα έπρεπε να είχε κάνει; Οι ΗΠΑ δεν ήταν αντίθετες στα «13 σημεία» και δεν τους ενδιέφερε ιδιαίτερα το θέμα. Επιδίωκαν να εντάξουν την Κύπρο στο NATO. Αν ήμουν εγώ, πριν έρθω σε ρήξη με τους Τουρκοκύπριους, θα έκανα επίσημη αίτηση για την ένταξη της Κύπρου στο NATO.² Θα άφηνα τους Τούρκους να θέσουν βέτο, το οποίο δεν θα τολμούσαν να θέσουν, καθώς κάτι τέτοιο θα τους έφερνε σε ευθεία σύγκρουση με τις ΗΠΑ. Όταν η Κύπρος γινόταν μέλος του NATO, τότε θα έθετα τα «13 σημεία».

Πώς θα Φύγουν οι Τούρκοι από το Νησί;

Οι Τούρκοι θα φύγουν από το νησί με τον ίδιο τρόπο που μπήκαν. Τους έφεραν οι ΗΠΑ και θα φύγουν μόνο αν τους διώξουν οι ΗΠΑ. Επ' αυτού έχω γράψει σχετικό πόνημα (βλ. Παπανίκος, 2023α). Οι ΗΠΑ δεν θέλουν να τους διώξουν, καθώς θεωρούν ότι έχουν επιλύσει το πρόβλημα. Όλα τα άλλα είναι λόγια για να περνάει η ώρα στα ελληνικά και τούρκικα καφενεία. Πολλοί αφελείς καφενόβιοι αναφωνούν για τις αποφάσεις του ΟΗΕ και την παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Αν μπορούσα να τους τιμωρήσω, θα τους έβαζα να γράψουν 100 φορές τον διάλογο Αθηναίων-Μηλίων, καθώς και τα άρθρα μου Papanikos

²Ως θέμα αρχής, πιστεύω ότι είναι προς το συμφέρον μιας μικρής χώρας, όπως η Ελλάδα και η Κύπρος, να συμμετέχει σε όσο το δυνατόν περισσότερους διεθνείς και περιφερειακούς οργανισμούς, ειδικά όταν συμμετέχουν μεγάλες δυνάμεις, όπως οι ΗΠΑ. Η Ελλάδα και η Κύπρος θα έπρεπε να συμμετέχουν είτε στο NATO είτε στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Το χειρότερο είναι να μην συμμετέχεις πουθενά.

(2020) και Παπανίκος (2023β). Το κοινό μέλλον Ελλάδας και Τουρκίας το έχω εκθέσει στο Παπανίκος (2022).

Συμπέρασμα

Με ενδιαφέρει το αποτέλεσμα και όχι τα ηρωικά και ποιητικά λόγια που συνήθως συνοδεύονται από πράξεις δειλίας. Η εξωτερική πολιτική είναι μια πολύ σοβαρή υπόθεση που απαιτεί καλή ανάλυση του περιβάλλοντος. Μετά το 1974, η ελληνική εξωτερική πολιτική, σε σύγκριση με την τουρκική, επιτυγχάνει συνεχώς, όπως έχω αναλύσει στο Παπανίκος (2023β). Κάποιοι από τους ιθύνοντες της ελληνικής και κυπριακής διπλωματίας έχουν πλέον κάνει καλές αναλύσεις των διεθνών πραγμάτων και πράττουν ανάλογα. Οψόμεθα για τη συνέχεια.

Βιβλιογραφία

- Παπανίκος, Γ. Θ. (2014). *Η Ελληνική Οικονομική Κρίση: Μια Ταξικά Ανάλυση Υπέρ των Μνημονίων*. Αθήνα: Athens Institute for Education and Research. <https://bit.ly/3zau3LK>.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2019). *Ανδρέας Γ. Παπανδρέου: Οικονομολόγος και Πρωθυπουργός*. Αθήνα: Athens Institute for Education and Research. <https://bit.ly/3FMYry1>.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2022). Ελλάδα και Τουρκία Έχουν Κοινό Μέλλον. *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό*. 2(1): 5-9. <https://bit.ly/3Qt8CNL>.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2023α). Μία Δυναμική Λύση για το Κυπριακό. *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 2(2): 5-10. <https://bit.ly/3GF3Edu>.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2023β). Η Τουρκολογία των Ελλήνων και η Πραγματικότητα. *Άρθρο Γνώσης και Γνώμης* (2023-09). <https://bit.ly/3Yc2mAu>.
- Papanikos, G. T. (2020). *Could this Have been Written by the Great President of Turkey? Libya versus Cyprus*. Mimeo. <https://bit.ly/3qqirAd>.

